

Rapport 2012:213

Antikvarisk medverkan

Utvändig reovering av Valdemarsviks kyrka

Valdemarsviks socken
Valdemarsviks kommun
Östergötlands län

Anita Löfgren Ek

ÖSTERGÖTLANDS MUSEUM

AVDELNINGEN FÖR ARKEOLOGI OCH BYGGNADSVÅRD

Utvändig renovering av Valdemarsviks kyrka

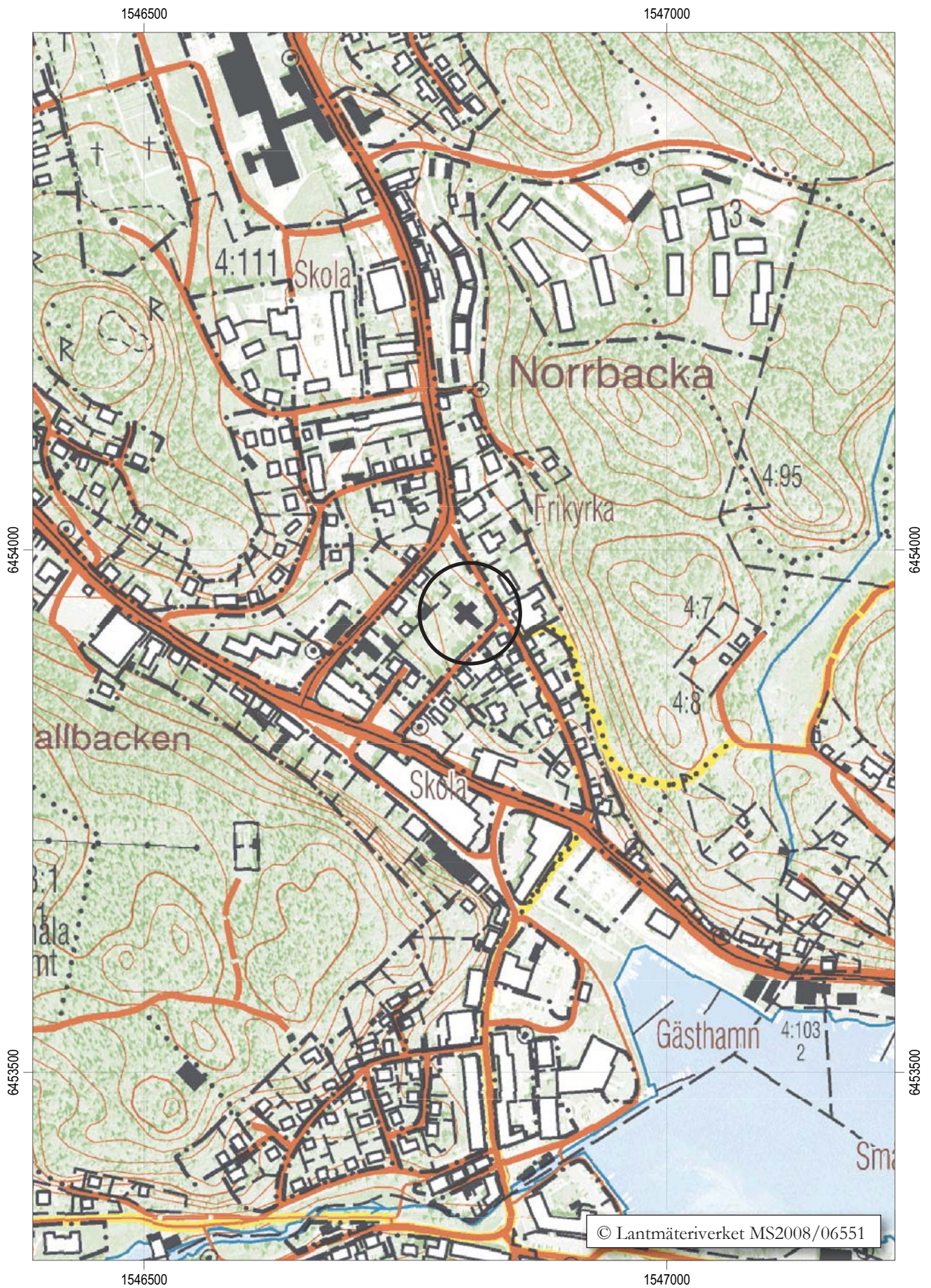
Innehåll

Bakgrund	4
Basfakta om objektet	4
Beskrivning och historik	4
Tidigare kända renoveringsarbeten	6
Kulturhistorisk bedömning	6
BASFakta om projektet	6
Fastighetsägare/Beställare	6
Bidrag	6
Tillstånd från länsstyrelsen	6
Östergötlands museums yttrande	6
Tidsperiod	6
Problembild / Skadebild	6
Målsättning med projektet	7
Arbetsbeskrivning	7
Resultat	7
Genomförda arbeten	7
Uppföljning	10
Byggnadshistoriska iakttagelser eller erfarenheter gjorda under arbetet	10
Godkännande/slutbesiktning	10
Medverkande i projektet	11
Entreprenörer	11
Antikvarisk medverkan	11
Övrigt	12
Antikvariska kontroller / besiktningar	12
Fotodokumentation	12
Källor	12
Övrigt	12
Tekniska uppgifter	13

Omslagsbild: Valdemarsviks kyrka från söder.

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan, blad 086 09, med Valdemarsviks kyrkomiljö markerad. Skala 1:5000.

Bakgrund

Basfakta om objektet

Beskrivning och historik

Valdemarsvik har tillhört Ringarums socken och bildade egen församling först 1919. Då avståndet var långt till Ringarums kyrka valde man att på frivillig väg samla medel till byggandet av en kyrka. Kyrkan ritades och byggdes av byggmästare E Schutz från Norrköping mellan åren 1875-77. Kyrkan som ursprungligen saknade torn blev 1905 försedd med ett sidoställt torn ritat av Karl Flodin, stadsarkitekt i Norrköping. Vid en genomgripande restaurering utförd av ingenjör Ture Jangvik 1975-77 byggdes kyrkans östparti om invändigt och en ny sakristia byggdes i söder.

Kyrkan är i det närmaste orienterad i väst-östlig riktning med ett rektangulärt långhus med polygonal koravslutning, sakristia i söder och sidoställt torn i sydväst. Kyrkan är uppförd av tegel. De vita fasaderna är slätputsade och den svarta putsade sockeln har en kopparplåtavtäckning. Sakristian har tegelfasader med en tunn vit slamning. Kyrkan har en nygotisk prägel med fältindelade murar med plåtavtäckta strävpelare, fialer vid västgaveln och längs långhusets och absidens tak löper en kraftig, profilerad list. Långhuset täcks av ett brant sadeltak som är valmat i öster, koret har ett topptak och sakristian ett valmat sadeltak. Tornet avslutas med spetsiga gavlar och en hög, smal spira. Samtliga takfall består av kopparplåt med förskjutna falsar. Fönsteröppningarna är rundbågiga med ursprungliga svarta träbågar med småspröjsat klarglas i väster och i korabsiden. I långhuset i övrigt sitter utbytta svarta träbågar med färgat antikglas i blyspröjs. Sakristian har rektangulära tvåluftsfönster med mörka träbågar. Huvudingången är förlagd till den västra gaveln och utgörs av en ursprunglig, rak dubbeldörr med dekorativa fyllningar målade i grönsvart. Ovan porten finns ett rundbågigt fönster likt västgavelns övriga fönster. Mitt på norra sidan finns en port med samma utformning som västportalen och i likhet med denna ett ovanliggande rundbågigt fönster. I tornets gavelfält finns urverk.

Valdemarsviks kyrka omkring 1900. Foto i Östergötlands museums samlingar.

Valdemarsviks kyrka från sydöst med den tillbyggda sakristian från 1970-talet.

Valdemarsviks kyrka från nordöst.

Tidigare kända renoveringsarbeten

År 1995 utfördes den senaste utvändiga renoveringen, då fasaderna putslagades och avfärgades, fönster och dörrar målades och smärre plåtlagningar gjordes.

Kulturhistorisk bedömning

Kyrkans yttre representerar tre historiska byggnadsskeden; det ursprungliga långhuset från 1875-77, det tillbyggda sidoställda tornet från 1905 och 1975-77 års koravslutning samt tillbyggda sakristia. Kyrkan har trots dessa om- och tillbyggnader bevarat mycket av sin stilblandning av nyklassicism och nygotik som är typiskt för det sena 1800-talets kyrkobyggande.

Kyrkan och kyrkoparken/kyrkotomten är skyddade enligt Lagen om kulturminnen 4 kap.

Basfakta om projektet

Fastighetsägare / Beställare

Valdemarsviks kyrkliga samfällighet, Kyrkogatan 17, 615 31 Valdemarsvik.

Bidrag

Stiftsstyrelsen i Linköpings stift har i beslut dnr S 2009-0065-103 projekt-ID 31 480, daterat 2010-09-14 och beslut dnr S 103-2010-43 projekt-ID 33 317, daterat 2011-09-22 beviljat kyrkoantikvarisk ersättning för projektet.

Tillstånd från länsstyrelsen

Länsstyrelsen Östergötland har i beslut dnr 433-3925-09, 43331274-08, daterat 2012-01-17, lämnat tillstånd enligt kulturminneslagen till rubricerat arbete.

Östergötlands museums yttrande

Museet har inte yttrat sig skriftligt i ärendet men deltagit i diskussionerna om arbetet på ett tidigt stadium.

Tidsperiod

Arbetena genomfördes under perioden mars - september 2012.

Problembild / Skadebild

Fasaderna hade en del putsskador och framför allt bortfall av fasadfärgen. Skadorna har förvärrats under de snörika vintrarna 2009/10 och 2010/11, då snön legat packad mot fasaden upp till fönsterhöjd. Trasiga fotrännor hade orsakat

Skada vid västportalen.

Putsskada i takfoten i anslutning till stupröret.

Ett väggparti med flagnande färg.

vattenläckage och fönster och dörrar var i behov av ommålning. Redan i samband med den invändiga renoveringen 2008 diskuterades de utvändiga åtgärderna.

Målsättning med projektet

Då det inte var aktuellt med omputsning av fasaderna, eller att helt avlägsna ytskiktet från den senaste renoveringen, beslutades om en fasadbehandling med material och metoder som var anpassade till tidigare renovering. Förbättringen av takets fotränna och fotplåt ska motverka fortsatta fuktskador.

Arbetsbeskrivning

Förslag till utvärdig renovering upprättat 2008-10-28 av ATRIO arkitekter Väster-
vik AB och ett förfrågningsunderlag date-
rat 2011-01-15 och upprättat av Erik Berg,
ordförande i Valdemarsviks kyrkoråd.

Resultat

Genomförda arbeten

Fasaderna var tidigare avfärgade med kalkfärg våt och efter diskussioner om den nya avfärgningen beslutades att fortsätta med samma färgtyp. Entreprenören gjorde bedömningen att den tidigare avfärgningen i annat fall måste blåstras ner helt och hållet. De utförda putsningarna i hydrauliskt kalkbruk har avfärgats tre gånger och fasaderna i övrigt två gånger med Kalkfärg special från Målarkalk AB.

Vid besiktningen av de avfärgade fasaderna påpekades att det var färgsläpp på flera ställen. Det beslutades att den nyfärgade fasaden skulle borstas en gång för att få bort överflödig färg. Efter borstningen visade det sig att i stort sett all ny färg på koret lossnade. Församlingen anlät en putsexpert, som bedömde att just koret tidigare var avfärgat med silikatfärg och därför fäste inte kalkfärg våt på underlaget. Det beslutades då att koret ånyo skulle

Tornets östra fasad vetter mot Valdemarsviken och uppvisade stora partier med flagnad färg.

Norra fasaden innan avfärgning.

*Krenelering på tornet innan avfärgning.
Foto Joakim Karlsson.*

1. Koret målades om med silikatfärg.

2. Det fanns en del färgsläpp på fasaden efter anföringen och hela fasaden borstades en gång för att få bort överflödig färg.

3. Underlagspapp.

4. Ny fotplåt.

5. Träkärnan till den nya fotrännan.
Foto Joakim Karlsson.

6. Färdigställt takarbete.

avfärgas med silikatfärg. Övergången från en färgtyp till en annan har gjorts vid hörnen på långhusets övergång längsida/östvägg. Tidigare var det känt att den tillbyggda sakristian var avfärgad med silikat, så där blev färgtypen den samma även nu.

Den tidigare fotrännan var skadad och även fotplåten hade skador. En ny fotränna av koppar på tråkärna med osynlig konsolkrok och nya fotplåtar av koppar har monterats. Den nya kopparen avviker naturligt nog i färg, från takets övriga ärggröna koppar. Ett alternativ hade varit att använda sig av förprimad grön koppar, men även den gröna nyansen skulle avvika från den äldre kopparen och därför valdes obehandlad koppar. I övrigt utfördes en del smärre plåtarbeten, t ex förstärkning av utkastarna på tornet och infästning av hängskivor i putsen med mässingsskruv.

Fönstren har plockats ur och åtgärdats på verkstad. Enbart fönsterbågarna har åtgärdats och inte blyspröjsen. Fönsterbågarna, som är av trä, har slipats och målats med linoljefärg. Trasiga rutor har ersatts med sk kulturglas. Karmarna har målats och mellan fönstren har de linoljats. Fönstren har sedan satts tillbaka med de olika typer av fästen som fanns – hakar eller skruvar. Dörrar har lagats och målats med linoljefärg. Fönster- och dörrsnickerier har målats i en grön kulör. Tidigare färgsättning var svart/grönsvart.

Det har varit problem med tornets urtavlor, där snön har lagt sig bakom visarna som stannat. Nu har man satt skivor av karbonatplast på koppardistanser framför urtavlor.

Fönster före renoveringen.

Fönsterbågarna skrapades. Foto Joakim Karlsson.

Ommålning av fönstren med en mer rent grön kulör än tidigare. Foto Joakim Karlsson.

Uppföljning

Byggnadshistoriska iakttagelser eller erfarenheter gjorda under arbetet

Kopparplåten på kyrkans tak är relativt mörkt grön av årg. Vid tillverkning av ny fotränna och fotplåt diskuterades om man skulle använda obehandlad kopparplåt eller förprimad grön kopparplåt. I båda fallen blir resultatet avvikande från övriga taket. Beslutet blev obehandlad koppar. Skillnaden kommer att minska med tiden, även om den nya kopparen troligen mörknar mer åt brunt än ärggrönt.

Godkännande/slutbesiktning

Östergötlands museum kan efter slutbesiktning godkänna arbetet ur antikvarisk synpunkt. Museet har deltagit vid byggmöten.

Det är viktigt att det finns en enkel beskrivning i församlingens arkiv, gärna även t ex i kyrkans sakristia, som berättar om de olika färgtyper som fasaden målats med. Beskrivningen ska vara i text med angivande av färgtyp och även en enkel ritning eller foto, där övergången mellan färgtyperna markeras.

På fotografiet ans de koppardistanser som håller skyddsskivan framför urtavlan.

Norra porten före och efter översyn och ommålning.

Fasaden uppvisar en viss flammighet, som troligen har med fukten i väggarna att göra. Detta och det faktum att fasadfärgen på vissa partier verkar lite tjockt pålagd, får följas upp.

Sakristian målades liksom tidigare med silikatfärg.

Södra fasaden efter renovering.

Västfasaden efter renovering.

Medverkande i projektet

Entreprenörer

Entreprenör för renoveringen var Väg & Byggnad AB, Valdemarsvik med följande underentreprenörer:

Plåt – Ringarums Plåt, Ringarum

Målning – Gusums Måleriservice, Ringarum

Fasad – Östra Ryds Mur & Plattsättning, Östra Ryd

Fönsterrenovering – Sörmans Snickeri AB, Ringarum.

Antikvarisk medverkan

Antikvarisk medverkan genom byggnadsantikvarie Anita Löfgren Ek, Östergötlands museum.

Övrigt

Antikvariska kontroller / besiktningar

2012-03-05 (planeringsmöte), 2012-03-21, 2012-05-02, 2012-06-27, 2012-08-01 och 2012-09-03

Fotodokumentation

Digitala foton förvaras på Östergötlands museum.

Källor

Östergötlands länsmuseum. Kulturhistorisk inventering av kyrkobyggnader och kyrkomiljöer i Linköpings stift 2006. Valdemarsviks kyrka.

Östergötlands museums topografiska arkiv.

Övrigt

Till ärendet hör ovan nämnda arbetsbeskrivningar, e-post, samrådsprotokoll, byggmötesprotokoll och utlåtande över slutbesiktning och efterbesiktning.

Tekniska uppgifter

Lokal	Valdemarsviks kyrka
Socken	Valdemarsvik
Kommun	Valdemarsvik
Län och landskap	Östergötland
Ekonomiska kartans blad	086 09 (8G 0j Valdemarsvik)
Typ av undersökning	Antikvarisk medverkan
ÖLM dnr	6/12
ÖLM projektnummer	510596
Uppdragsgivare	Valdemarsviks kyrkliga samfällighet
Bidrag	Kyrkoantikvarisk ersättning
Byggnadsantikvarie	Anita Löfgren Ek
Foto	Östergötlands museum, där ej annat anges
Fältarbetstid	Mars - september 2012
Grafisk form	Lasse Norr
Ev dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket MS2008/06551
Rapportnr	2012:213 © Östergötlands museum

